

MARC GEOGRÀFIC DE LA LLENGUA

Nom dels **territoris** de parla catalana:

TERRITORI	ESTAT	SUPERFÍCIE (km 2)	POBLACIÓ (h)
Alguer	Itàlia	224	40574
Andorra	Andorra	468	67159
Catalunya	Espanya	31895	6704146
Catalunya nord	França	4166	392930
Franja de ponent	Espanya	3672	46634
Illes Balears	Espanya	5014	947361
Comunitat Valenciana	Espanya	23291	4470885
Total		68730	12669689

Dialecte Varietat geogràfica, històrica o social d'una llengua, associada a la procedència dels parlants. Modalitat que presenta una llengua en una zona determinada del seu domini.

Dialecte constitutiu Dialecte resultant de l'**evolució** d'una llengua parlada anteriorment en el territori que avui ocupa aquest dialecte. El català central, el nord-occidental i el septentrional són dialectes constitutius.

Dialecte consecutiu Dialecte resultant del **desplaçament** d'una llengua per raons històriques. El valencià, el balearic i l'alguerès són dialectes consecutius.

DIALECTES CATALANS		
Oriental	Català septentrional (o rossellonès)	constitutiu
	Central	constitutiu
	Balear	consecutiu
	Alguerès	consecutiu
Occidental	Nord-occidental	constitutiu
	Sud-occidental (o valencià)	consecutiu

VARIANT	CATALÀ SEPTENTRIONAL O ROSSELLONÈS
domini i subdialectes	Catalunya nord
trets fonètics	- vocalisme tònic [a] [e] [i] [o] [u] - caiguda de la vocal tònica pretònica (brenar /berenar - prell /parell) - caiguda de la d interconsonàntica (genre/gendre - divenres/divendres) - no hi ha esdrúixoles (musica) - caiguda de la vocal final en -ia (famili /família - graci /gràcia)
trets morfosintàctics	- 1a persona del present d'indicatiu -i. (pensi) - ús de jo en comptes de mi darrere de preposició. - ús dels possessius llur, llura, llurs, llures . - indefinits: qualque, quelcom . - ús del verb ser com a auxiliar : (som venut/he vingut) - articles: tant s'usa el/els com lo/los . - s'usa el reforç de la negació " pas " sense l'adverbi de negació "no".
trets lèxics	- GAL·LICISMES: paraules d'origen francès (<u>vuatura</u> /cotxe, <u>usina</u> /fàbrica, <u>bolanger</u> /forner, <u>muleta</u> /truita) - OCCITANISMES: paraules d'origen occità (<u>veire</u> /veure, <u>peirer</u> /paleta) - ARCAISMES: paraules antigues, en desús (<u>eixir</u> /sortir) - CASTELLANISMES: paraules d'origen castellà (quartos, mistos)

VARIANT	CATALÀ CENTRAL
domini i subdialectes	Girona, Barcelona i Camp de Tarragona - Salat: costa Brava (article salat) - Tarragoní (article lo i v africada) - Xipella: entre Barcelona i Lleida fins l'Alt Urgell (les e finals en i "lis donis") - Barceloní
trets fonètics	- vocalisme tònic [a] [e] [ɛ] [i] [o] [ɔ] [u] i àton [ə] [i] [u] - iodització: [ʎ] converteix en [j]
trets morfosintàctics	- 1a persona del singular del present d'indicatiu, -o [u]: penso [pɛnsu] - article davant dels noms propis: el/en/la. (en/na = tractament formal) - s'usa el "pas" per reforçar el "no". - ús dels pronoms febles en forma reforçada (em/et/es) - llur i llurs només s'usen en registre culte.
trets lèxics	BARBARISMES: <u>tocino</u> /cansalada, <u>acera</u> /vorera, <u>bueno</u> /bé, <u>vale</u> /d'acord, <u>pues</u> /doncs, <u>suelto</u> /fluix, xavalla... VULGARISMES (provenen del caló): <u>clissar</u> /mirar, <u>pirar</u> /marxar, <u>quipar</u> /veure-hi bé, <u>halar</u> /menjar, <u>clapar</u> /dormir, <u>menda</u> /jo... (NOTA: tots aquests vulgarismes figuren al DIEC2, tret de menda que només surt a l'Alcover)

VARIANT	BALEAR
domini i subdialectes	Illes Balears i les Pitiüses. <ul style="list-style-type: none"> - Mallorcaí: o àtona, diftong ua=o (llengua=llengo). - Menorquí: vocal neutre tònica en e oberta, diftong ua=u (llengua=llengu), lèxic anglès. - Eivissenc: manté el diftong ua (llengua), n en plurals (jovens), influències valencianes.
trets fonètics	- vocal neutra tònica (8 sons tònicos) - diferència o i u àtones (Mallorca, excepte Sóller); a la resta, Menorca, Eivissa i Sòller, es neutralitzen les o i u àtones. - iodització: [ʎ] converteix en [j] (vell=vei) - diferenciació b/v
trets morfosintàctics	- 1a persona del present d'indicatiu sense terminació (jo cant, jo pens) - article salat (es, sa) - article personal (en, na) - terminacions verbals 1a conjugació: <ul style="list-style-type: none"> - am, -an (cantam, cantan) (cantem, canteu) - às, àssis (cantàs, cantassis) (cantés, cantessis)
trets lèxics	- al·lot, horabaixa, madó (senyora), idò (i doncs) - anglicismes (Menorca): pinxa (ocell), xoc (guix), boinder (balcó) - arabismes: Noms propis: Bennàsser, Binissalem (fill de Salem), Alcúdia (vol dir turó) - mots amb significat diferent: berenar=desdejuni, calces=mitges, trempar=amanir.

VARIANT	ALGUERÈS
domini	ciutat de l'Alguer (illa de Sardenya, Itàlia)
trets fonètics	- 7 vocals tòniques (=central) i 3 vocals àtones [a] [i] [u] - la v es pronuncia labiodental fricativa sonora - la D intervocàlica es transforma en R: vira (vida) - la L intervocàlica o anterior o seguida de consonant es transforma en R: vira (vila) - la R seguida de consonant es transforma en L: jalmàna (germana), balca (barca) - les consonants laterals i nasals es despalatalitzen: jun (juny), any (any), cavall (cavall)
trets morfosintàctics	- la terminació de la 1a persona del singular del present d'indicatiu = Φ - articles lo, los - plurals acabats en -ns: hòmens jóvens (homes joves) - possessius: meu, tou, sou / mia, tua, sua - el pronom personal s'anteposa a l'infinitiu: per te fer mirar - imperfet d'indicatiu -eva, -iva: seieva, beieva, cosiva (seia, bevia, cosia)
trets lèxics	- arcaïsmes: llong (llarg), gonella (faldilla), ver (veritat), eixir (sortir) - sardismes: murendu (ase), mestre de llenya (fuster), anca (cama) - italianismes: auguris (per molts anys), assai (bastant), cartolina (postal)

VARIANT	NORD-OCCIDENTAL
domini	Lleida, part de Tarragona, franja de Ponent, i terres de l'Ebre. 1. Pallarès (pirineu): influència basca especialment en els topònims, arcaïsmes i ús de l'imperfet similar a l'alguerès (corriva) 2. Ribagorçà (franja): la essa sorda es pronuncia z castellana. 3. Tortosí (Tortosa): trets comuns amb el sud-occidental especialment pel que fa al lèxic.
trets fonètics	- 5 sons àtons - Pronúncia de la e àtona inicial (en- es-) com a a (ascala, entendre) - A les comarques centrals tota a final esdevé e (hole) - Palatització (vull)
trets morfosintàctics	- 1a persona del present d'indicatiu -o [kanto] —sense neutralitzar— - Verbs incoatius (partix, partixca, partixa) - Ús de les formes lenes del pronoms febles (me troba, mos parla) - Terminacions del plural arcaiques amb "n" (homens jovers). - Ús dels articles lo i los.
trets lèxics	- Vocabulari específic comú al valencià: espill, xic, melic, corder... - Arcaïsmes: espisar (mirar), parèixer (semblar), granera (escombra), arena (sorra)...

VARIANT	SUD-OCCIDENTAL (MERIDIONAL O VALENCIÀ)
domini	Comunitat Valenciana. 1. Valencià septentrional: 1a persona del present d'indicatiu -o. 2. Valencià apitxat: ensordeix les consonants sonores. 3. Valencià meridional: s'accentua la pèrdua de la d intervocàlica.
trets fonètics	- 5 sons àtons. - Pronúncia de la e àtona inicial com a a (ascala per escala). - Pronúncia de la r i la t finals (pràcticament no fan emmudiments) - Caiguda de la d intervocàlica (masclètà, fideuà)
trets morfosintàctics	- 1a persona del present d'indicatiu -e [kante] - Ús del pretèrit perfet (ell anà) en el registre col·loquial i del perifràstic (ell va anar) per al registre culte. - Triple gradació locativa dels demostratius (este, eixe, aquell/açò, això, allò/ací, allí) - Possessius (meua, meues...) - Ús de les formes plenes dels pronoms febles. - Substitució pronominal CI + CD = La li portaré - Terminacions del plural arcaiques amb "n" (homens jovers). - Articles el i els.
trets lèxics	- Termes propis: bac (caiguda forta), burumballa (encenalls), calbot (cop de mà al cap), queradilla (patata), sem (marcit) - Arabismes: fardatxo (llangardaix), bresquilla (préssec) - Coincidències amb el nord-occidental o el baleàric: parèixer (semblar), torcar (netejar), pigota (verola), granera (escombra), apegar (encomanar) - Castellanismes: surdo (esquerrà), llevar (portar), llimpiar (netejar), agüelo (avi)